

**Федеральний президент Йоахім Гаук під час
головного траурного зібрання з нагоди Дня
народної скорботи 15 листопада 2015 року у
Берліні**

Цей день, який ось уже кілька десятиліть присвячений скорботі, цього року став також днем скорботи з актуального приводу. Біль в особливий спосіб єднає нас сьогодні з нашими французькими друзями. Нашими помислами і почуттями ми разом з жертвами людиноненавистницьких замахів, скоєних у Парижі. Ми поряд з рідними, поряд з поліцейськими і помічниками, ми поряд з усією французькою нацією. Спостерігаючи спустошення і смерть, у мить скрути і скорботи наші почуття разом з нашими сусідами по той бік Рейну.

Цей замах призначався Франції, але також і відкритому суспільству, способу життя вільних і рівних людей у Європі та в усьому світі. Ті, хто вчиняє такі злодіяння чи схвалює їх, мусять знати: суспільство демократів сильніше за інтернаціонал ненависті, ми схиляємо наші голови перед загиблими, але ми ніколи не скоримося терору.

Ми живемо у часи, коли оплакуємо жертви нового виду війни. Це жертви банд убивць, які діють підступно. Це терористи, які в ім'я ісламського фундаменталізму закликають до боротьби проти демократії, проти універсальних цінностей, а також проти мусульман, які не підтримують їхню варварську ідеологію.

Уже багато років ми знаємо, що воєнні конфлікти стають ближчими до нас. Ми живемо у часи, коли і німецькі військові беруть участь у міжнародних операціях, в яких вони можуть стати жертвами цього виду ведення війни.

Майже рік минув з того часу, коли поблизу Потсдама був освячений «Ліс пам'яті». Присвячений тим 105 солдатам і тій жінці-солдату, які віддали своє життя під час закордонних операцій Бундесверу. Тільки в Афганістані загинули 57 військових і понад 300 були поранені: від замахів самогубців, ракетних ударів і вибухів бомб, через обстріли і міни-пастки, а також через нещасні випадки і хвороби, і, так, навіть через суїциди.

Висловлюю мої щирі співчуття тим родичам, які сьогодні беруть участь у цьому заході. Я знаю: своє, захищене місце споминів про Вашого сина, Вашу дочку, Вашого чоловіка, Вашого батька чи Вашого брата може бути тільки незначною відрадою для Вас. Але я все-таки сподіваюся: це місце тиші і скорботи, споминів і

застереження, воно є відрадою, воно є місцем, як його собі бажали багато хто з Вас. Я вдячний, що мав змогу бути присутнім при відкритті якраз рік тому.

Вшанування пам'яті тих, хто не повернувся з важких завдань за дорученням нашої республіки, повинно перебувати у центрі уваги суспільства. Ми вшановуємо пам'ять як солдатів, так і поліцейських і спеціалістів з розвиткової допомоги, загиблих при виконанні завдань за кордоном.

Минуло чимало часу, поки у Федеративній Республіці стало можливим таке поминання померлих. Були колись у Німеччині часи, коли солдати гинули на війнах, що їх вели князі задля досягнення своїх інтересів. Зрідка, як от на початку 19-го століття, молоді чоловіки гинули за звільнення своєї батьківщини. Потім, під час Першої світової війни, солдати гинули за кайзера, бо їхньою батьківщиною урядували політики, для яких війна була прийнятним засобом політики. Після Другої світової війни, після мільйонів смертей, у тому числі цивільних осіб, і після геноциду євреїв, а також народу сінті і рома для багатьох німців шанобливе публічне поминання людей, які втратили своє життя на військовій службі, було дискредитовано. Перед надто багатьма пам'ятниками воїнів відбувалися надто часто заходи в пам'ять про «героїв», надто часто такі заходи були позначені не скорботою і миролюбством, а реваншистськими помислами і жадобою ревізії.

Понад 100 років минуло від початку Першої світової війни і 70 років – після закінчення Другої світової війни. Пам'ятні заходи і публікації останнім часом нам ще раз нагадали про «первинну катастрофу 20-го століття» та її наслідки: про неймовірну руйнівну силу війни, веденої на промисловій основі. Про сліпоту, про ненависть і насилля, породжені національною пихою й ідеологічним засліпленням. Про жадобу ревізії. Про масові убивства, про смерть мільйонів військовополонених, спричинену нелюдським поводженням, голодом і епідеміями. Про масові ґвалтування жінок. Про вигнання цілих груп народів з їхньої батьківщини і про проведення нових кордонів.

Проте нам випало також стати свідками того, як з трагедії європейського континенту зродилася воля європейських народів до єднання. Як у відході від тоталітарних ідеологій перемогла воля до побудови демократичних суспільств. І як у післявоєнній Німеччині спочатку Захід, а потім і Схід отримали шанс на новий початок у свободі і демократії. Під захистом Бундесверу, який здобув визнання через зречення від обтяженої військової традиції. Чотири дні тому Бундесвер «урочистою вечірньою зорею» тут перед цією спорудою нагадав про своє заснування 12 листопада 1955 року.

Після заснування Бундесверу сплило ще десять років, поки він за допомогою указу «Бундесвер і традиція» явно почав сповідувати традиційний курс пруських реформаторів навколо Гергарда фон Шарнгорста і, ще важливіше, борців опору 20 липня

1944 року. Поводження з власним минулим довгий час давалося важко, але воно стало передумовою того, що Бундесвер спромігся добре розвинутися без жодної націоналістичної, імперіалістичної та расистської ідеологій, без жодного возвеличення воєнних подій, без жодної героїзації солдатських жертв. Сьогодні Бундесвер зі своїм взірцем громадянина в уніформі, дорослого, мислячого і відповідального військовика глибоко укорінився у демократичній традиції. Тож солдат несе відповідальність перед правом, законом і, врешті-решт, перед власним сумлінням.

Дозвольте мені зараз висловити подяку Президентові Німецького Бундестагу за його виступ з нагоди Урочистого акту до 60-ліття існування Бундесверу. Він нагадав про те, що наша армія як парламентська армія тісно пов'язана з цим високим зібранням, нашою конституцією, нашим демократичним суспільством. Корисно знати, що ця країна має армію, яка заслуговує визнання і шани мирюлюбних громадян з усвідомленням відповідальності.

1922 року за ініціативою Німецької народної спілки по догляду за військовими могилами вперше тут у споруді Рейхстагу було відзначено День народної скорботи: на вшанування пам'яті двох мільйонів німецьких солдатів, які полягли у Першій світовій війні. Режим нацистів узурпував і спотворив поминання у сенсі своєї людиноненависницької ідеології. У новітній історії Федеративної Республіки у 1950 році, п'ять років після визволення від націонал-соціалізму, відбувся перший головний захід Народної спілки: вшанування пам'яті мільйонів загиблих на війні, цивільних і військових, що полягли на фронті і на батьківщині.

Великою заслугою Німецької народної спілки є активна кропітка діяльність протягом багатьох років для того, щоб по можливості кожний загиблий солдат отримав достойне місце вічного спочинку – спочатку на військових кладовищах у Західній Європі, а з початку 1990-х років також і на військових цвинтарях у Центральній і Східній Європі. Здається майже дивом, принаймні коли стаєш старшим, що подібні братські поховання стали можливими навіть у Росії, в Україні, Білорусі чи Польщі. Через десятки років члени родин відтак можуть подорожувати до могил своїх близьких, щоб покласти квіти і вирвати мертвих із забуття. Разом із багатьма людьми в Німеччині я вдячний за такий розвиток подій. І принагідно хочу додати: хочу подякувати всім учасникам та активістам Народної спілки, які невтомно, інколи всупереч духові часу, залишалися учасниками цієї важливої роботи. Дякую всім вам.

Вже сімдесят років багато мільйонів європейців живуть у мирі. Сімдесят років, протягом яких сини і доньки загиблих отримали змогу дистанціюватися від війни, а внуки й правнуки жити без неї. При зростаючій кількості учнів із сімей мігрантів лише зрідка існує сімейний зв'язок з Другою світовою війною. Впродовж років погляд

на ті події став ширшим: до суму за мертвими, пам'яті про загиблих додалася пам'ять про історичні обставини. Однак цей процес не завжди розгортається без конфліктів.

Мертвих слід залишити в спокої. Письменник Уве Тімм поважав цю фразу, доки жила його матір. Лише після її смерті від відчув себе вільним, щоб дослідити історію свого на 16 років старшого брата, яка була табу і темою сімейних розповідей, що стали ритуалом. У цих розповідях велася мова про хороброго юнака, який був порядним, мужнім і чесним, і чиїми ідеалістичними уявленнями скористалися в недобрих цілях.

Ймовірно багато що із цього було й справді так. Але все ж не все. Брат Уве Тімма добровільно записався у війська СС і бився на західному фронті. Навіть якщо він сам і не брав участі у вбивствах, то все ж змушений був – як дослівно пише його молодший брат – «зіштовхуватися із жертвами серед цивільного населення, які внаслідок бойових дій стали голодуючими, безпритульними, зігнаними з рідних місць, замерзлими або вбитими». Брат-солдат напевне знав, але мовчав. Батьки теж напевне знали, але мовчали. У сім'ї не йшла мова про страждання інших, лише завжди про несправедливу долю, яка забрала у батьків сина й домівку і зробила їх жертвами, жертвами «колективної долі, що не піддається поясненню».

Багатьом дітям повоєнного покоління автобіографічні пошуки Уве Тімма можуть здатися дуже знайомими. Довго німці воліли бачити себе лише жертвами і не ставили перед собою питання про вину за злочинну війну. За час, що минув, ця затверділа позиція жалю до самих себе давно подолана. Вона стала історією.

Сьогодні Німеччина усвідомлює свою відповідальність, особливо за війну націонал-соціалістського режиму на знищення. Поминання мертвих, яке я зразу ж після цього виголошуватиму, включає в себе всіх жертв війни й насилля, також і тих, чия доля перебувала в тіні спогадів нашої культури пам'яті. Сьогодні ми можемо вшанувати пам'ять німецьких жертв, бо вшановуємо пам'ять жертв, загиблих від німців. І оскільки ми не виносимо за рамки історичний контекст, ми з розумінням ставимося до скорботи німецьких родин. Але ми завжди з боєм усвідомлюємо, що серед загиблих німців, яких оплакали і за якими тужили колись їхні близькі, було немало й таких, котрі перш ніж бути вбитими, самі почали вбивати.

Саме в час, коли ми з невеликою перервою відзначали одна за одною річниці Першої та Другої світової воєн, ми хочемо згадати ціну війни. Війна завдає глибоких руйнувань. Вона руйнує не лише дороги, міста, порти. Війна руйнує людину. Вона перетворює живих на мертвих і залишає за собою мертві душі незліченної кількості

тих, що вижили. Той, хто здійснює насилля або піддається йому, змінюється і в своїй сутності. Він стає іншим.

Переконливо це засвідчив Віллі Петер Реезе, який під час Другої світової війни в двадцять років потрапив на східний фронт. „Я” – писав він – „дивним чином став сам собі чужим”. Безжально він фіксує те, як ставав жорстоким і озлобленим, як втрачав співчуття і шукав втіхи в алкоголі. «Ми були переможцями, війна виправдовувала грабунок, вимагала жорстокості, а інстинкт самозбереження не ставив запитання до совісті [...]. Я продав усе, що було в мені людського, і Бога за шматок хліба.»

Реезе загинув у червні 1944 року. В його щоденнику, опублікованому лише в 2003 році, зустрічаємо автора, який вагається між ейфорією і розпачем, цинізмом і депресією. А завдяки силі його тексту ми здригаємося, коли читаємо, що пережили і перестраждали інші.

Історія не повторюється. Зате повторюються типи людської поведінки – в доброму і в поганому. Навіть на тих, хто народився потім, справляють враження свідчення особистих страждань, особистої провини, а також особистого трагізму. У поведінці минулих часів вони відчувають і усвідомлюють можливе для людини сьогодні – незалежно від того, до якого етносу, нації чи релігії вона належить. Це підтверджують чисельні зустрічі, які організує Народна спілка зі школярами, молоддю з німецьких, французьких, польських, турецьких чи алжирських сімей. Тут, і ми самі були свідками цього, молоді люди вступають у спільноту, об'єднану відповідальністю, яка не є похідною від спільноти на базі досвіду. Але вони об'єднуються у спільному прагненні.

Шановні пані та панове, всі ми надіємося, що спогади про страждання, заподіяні війною, народять не бажання помсти, а спонукають дедалі більшу кількість людей і націй шукати вихід у мирному співжитті народів. Так, як вдалося перетворити європейське єднання у великий мирний проект нашого континенту. А тому ми сподіваємося на те, що наше мислення і дії будуть визначатися гідністю й недоторканістю індивідуума, а не культом терору, ідеологією непогрішимого світогляду чи релігії або переможної й героїчної нації. Що солдатські могили, як сказав колись Альберт Швейцер, нарешті стануть великими проповідниками миру. Тоді, і ми є свідки цього, примирення над могилами стане можливим. Тоді мир стане стійким. За це ми спільно несемо відповідальність.